

DEELSTROOMGEBIEDSVISIE VOOR AMSTELLAND

Water in een ruimtelijke arena

Provincies, waterschappen en regionale directies van Rijkswaterstaat hebben de afgelopen twee jaar stroomgebiedsvisies opgesteld, die de ruimtelijke wateropgaven voor de komende vijftig jaar inzichtelijk maken. Met deze visies is duidelijk geworden dat voor een duurzame waterhuishouding meer ruimte en geld nodig zijn. Ruimte en geld die wel eens erg schaars kunnen zijn, terwijl de politiek heeft ingezet op uitvoering. Dit hoeft echter niet tegenstrijdig te zijn. Water kan ook een impuls geven aan een nieuwe, meer ontwikkelingsgerichte manier van werken, waar op dit moment in de ruimtelijke ordening veel belangstelling voor is. Koppeling met andere ruimtelijke opgaven biedt namelijk de kans om aantrekkelijke vormen van meervoudig ruimtegebruik toe te passen. Nieuwe samenwerkingsvormen en sturingsconcepten zijn in ontwikkeling om meervoudig ruimtegebruik met water in de praktijk te realiseren, ook in het deelstroomgebied Amstelland.

De stroomgebiedsvisie voor Amstelland is eind 2002 vastgesteld door vertegenwoordigers van de provincies Utrecht (die het geheel trekt), Noord-Holland, de hoogheemraadschappen Amstel, Gooi en Vecht en De Stichtse Rijnlanden en Rijkswaterstaat Directie Utrecht. Zij werkten bewust met lange termijn streefbeelden van een duurzame waterhuishouding. Het is de bedoeling dat deze streefbeelden betrokkenen bij plannen en projecten inspireren tot het volgen van onorthodoxe koersen. De visie is door de Provincie Utrecht vastgesteld als koersbepalend voor de waterhuishouding op de lange termijn en als "onderlegger" voor het nieuwe streekplan, niet als plan. Ruimtelijke afwegingen vinden plaats in andere kaders.

Strategie

De streefbeelden conflicteren soms met de huidige ruimtelijke inrichting en plannen. Om belangrijke stappen te zetten in de richting van de streefbeelden volgen de waterbeheerders de volgende drie strategieën:

- Samenwerking vasthouden tussen de waterbeheerders in Amstelland door het werken aan gezamenlijke acties;
- Doorwerking in plannen en projecten. Zo vormt de stroomgebiedsvisie één van de bouwstenen van het (ontwerp-) Streekplan Utrecht en gaan waterbeheerders met de visie de discussie aan met opstellers van landinrichtings- en gebiedsgerichte plannen;
- Ondernemen met water: het actief creëren en benutten van kansen voor meer ruimte voor water.

Deze laatste strategie is wezenlijk vernieuwend voor provincies, omdat hiermee de stap wordt gemaakt van toelatingsplanologie naar ontwikkelingsplanologie. Deze strategie wordt toegepast in spiegelprojecten zoals 'Horstermeerpolder' en 'Dotterlandschap', die vanuit Habiforum zijn geïnitieerd respectievelijk worden gesteund, en in het project 'Transitie veenweidegebied' van de Provincie Utrecht. In deze gebieden liggen forse ruimteopgaven vanuit water.

Uitrookbeleid?

Tijdens de bespreking van de discussienota over de stroomgebiedsvisie Amstelland gaven gemeenten en belangenorganisaties aan de streefbeelden uit de visie te herkennen en vaak ook te delen. Dit laatste geldt niet voor het streefbeeld voor het veenweidegebied (deelgebied 'Laag & Zomp', zie kaart). Het, ook in de Structuurschema Groene Ruimte II, geformuleerde beleid van vernatten met als doel de bodemdaling te vertragen, conflicteert met het huidige agrarische gebruik (vooral grondgebonden melkveehouderij). De discussie spitst zich toe op de oplossingen. Agrariërs in het gebied beschouwen een beleid van vernatten zonder schadeloosstelling, niet onbegrijpelijk, als 'uitrookbeleid'. De waterpartners komen met een visie voor de lange termijn, waarover nog geen integrale afwegingen zijn gemaakt. Oplossingen als vernatten zijn bovendien in sommige gebieden in tegenpraak met plannen waarvan de inkt net droog is of waarbij de schop net in de grond gaat. Dit geldt bijvoorbeeld voor de diepe droogmakerijen waar natuur en landbouw ruimte krijgt op plekken waar de stroomge-

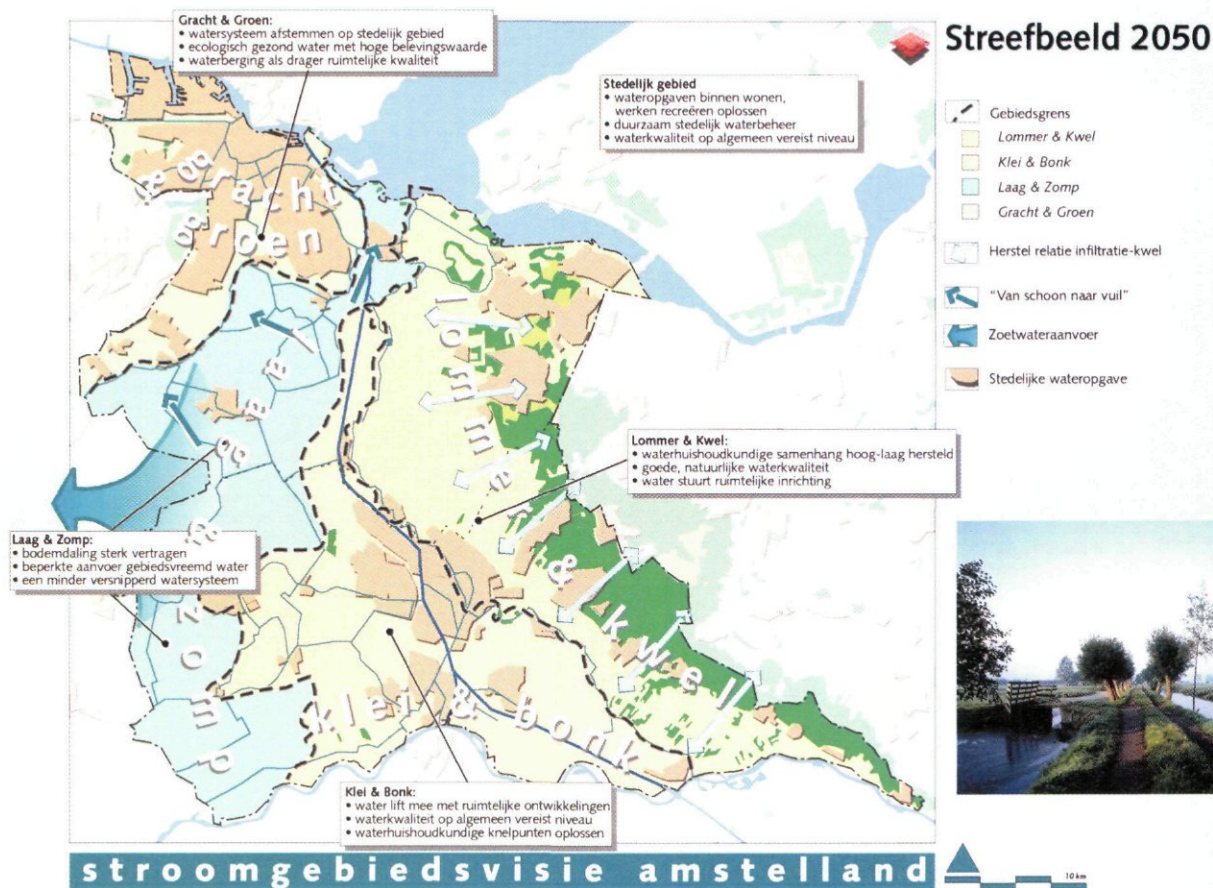
biedsvisie wateropgaven stelt. Weliswaar voor de lange termijn, maar die kan zijn schaduw vooruitwerpen. De stroomgebiedsvisie heeft daardoor tot een aantal politiek gevoelige kwesties geleid.

Meervoudig ruimtegebruik

Inhoudelijk liggen functiecombinaties al snel voor de hand: cultuurhistorie, recreatie en water in gedeelten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie en een aantrekkelijke combinatie van water en wonen in de polder Rijnenburg bij Utrecht (project 'Dotterlandschap'). Ook in de (diepe) droogmakerijen zijn dergelijke combinaties denkbaar. In het veenweidegebied zijn de mogelijke ontwikkelingen en daarmee kansen voor meervoudig ruimtegebruik minder duidelijk. Van oudsher is het veenweidegebied agrarisch in gebruik en beheer. Toch zijn de natuurlijke omstandigheden voor de land- en tuinbouw niet gunstig: hoge waterpeilen, ongunstige kavelstructuren, bodemdaling, sluipende vernatting en hierdoor een ongelukkige beheerssituatie. Daarnaast baart de onzekere toekomst van de Nederlandse land- en tuinbouw in Europees perspectief, en dus ook in Amstelland, grote zorgen. De algemene verwachting is dat in 2010 het aantal agrarische ondernemers is gehalveerd als gevolg van toenemende internationale concurrentie (liberalisering en elders veel goedkopere grond en arbeidskrachten). Deze onzekere toekomst van de melkveehouderij is niet alleen een probleem voor de sector zelf. De sector draagt in sterke mate bij aan het bewaren en beheren van het cultuurhistorisch zo waardevolle veenweidegebied. Een gebied waar de stedeling uit de Deltametropool steeds meer rustig wil wonen en recreëren. Complexe wateropgaven kunnen hier alleen maar duurzaam worden opgelost door ze in dit bredere perspectief te plaatsen en in samenhang met andere opgaven aan te pakken. Bestuurders moeten keuzen maken over de te volgen overlevingsstrategie van het veenweidegebied. Hiertoe behoort ook het ruimte durven bieden aan plattelandsondernemers en aan 'rode' functies als financiële drager voor 'groene' en 'blauwe' opgaven. Dit betekent een wezenlijk andere koers dan het bestaande, meer conserverende ruimtelijke beleid (zoals vastgelegd in bestemmingsplannen).

Pioniers laten zien dat het kán

In delen van het deelstroomgebied Amstelland wordt al langer gewerkt aan een duurzame (her)inrichting van de ruimte met water, bijvoorbeeld in de Horstermeerpolder. Naast de gebruikelijke actoren spelen nieuwe spelers een hoofdrol (in het Spiegelproject

Horstermeerpolder bijvoorbeeld Habiforum en bewonersvereniging). Deze krijgen binnen een verkenning expliciet de ruimte om coalities voor te bereiden tussen bestaande organisaties en pioniers. In diverse projecten is immers gebleken dat personen het verschil maken en lang niet altijd de organisatie. In het project 'Transitie veenweidegebied', spelen agrariërs in het gebied zelf de hoofdrol. Provincie Utrecht zoekt actief naar pioniers in dit gebied en steunt hen met als doel dat deze agrariërs uiteindelijk zelf in hun inkomsten kunnen voorzien. 'Blauwe diensten', afspraken tussen boeren en waterschappen over waterbeheer, behoren uitdrukkelijk tot de mogelijkheden. In Noord- en Zuid-Holland is al ervaring opgedaan met pilotprojecten zoals 'Boeren met water'. Ook hier geldt: pioniers moeten het doen! Bij het uitwerken van 'blauwe' en 'groene' diensten is het belangrijk vraag en aanbod goed op elkaar af te stemmen. Deze vorm van verbrede landbouw zal niet voor alle boeren uit het veenweidegebied een aanvaardbaar inkomensniveau kunnen genereren. Andere economische dragers blijven nodig.

Financiering nog niet rond

Niet nieuw natuurlijk, maar zeer relevant voor ondernemen met water, is de noodzaak tot het toepassen van nieuwe financie-

ringsvormen. Alle elementen van het lange termijn streefbeeld voor Amstelland realiseren kost enkele miljarden euro's voor de komende 50 jaar. In gebieden waar een forse ruimtelijke wateropgave geldt, is het dan ook noodzakelijk om ontwerpen uit te werken met daarin geldgenererende onderdelen. In de Horstermeerpolder zoeken betrokkenen naar mogelijkheden voor realisatie van extra woningbouw en recreatie ten behoeve van ruimtelijke kwaliteitsverbetering én voor het sluitend krijgen van de exploitatie. Niet alleen publiek geld derhalve!

Aanbevelingen

Ervaringen tot op heden met meervoudig ruimtegebruik in Amstelland leiden tot de volgende acht aanbevelingen. In de verkenning 'Transitie en trendbreuken in het waterbeheer' werkt de Provincie Utrecht deze aanbevelingen op dit moment uit in samenwerking met het International Centre for Integrative Studies van de Universiteit van Maastricht.

- Laat water inspireren tot ruimtelijke kwaliteit!

Het gezamenlijk formuleren van streefbeelden geeft een koers voor de toekomst. Geen dictaat maar een inspiratiebron voor allerlei plannen en projecten. Of zoals schrij-

ver en piloot Saint-Exupéry schrijft in 'The Wisdom of Sands': "If you want to build a ship, don't drum up the men to gather wood, divide the work and give orders. Instead, teach them to yearn for the vast and endless sea". Door te streven naar een integrale verbetering van de ruimtelijke kwaliteit wordt voorkomen dat oplossingen alleen een meerwaarde hebben voor de korte termijn;

- Onderneem en ontwikkel met water!

Bijna vanzelfsprekend vormen stroomgebiedsvisies bouwstenen voor formele plannen zoals het streekplan en vertrekpunt voor nadere berekeningen met normen voor wateroverlast. Deze plannen en normen worden vooral gebruikt als toetsingskader en bieden geen garantie voor uitvoering. Maak daarom ook gebruik van de trend om 'ontwikkelingsplanologie' toe te passen en laat water als vliegwiel werken om de ambities van Rijk, provincies en waterschappen te verwezenlijken;

- Pas strategische planning toe!

Laat de streefbeelden de koers bepalen van acties op de korte termijn en richt de energie op de uitvoering van deze acties. Het is niet nodig dat in één keer de streefbeelden worden behaald. Beschouw de uitvoerbare projecten eerder als experimenteerruimte waarbinnen de lange termijn koers wordt

uitgeprobeerd. Het bewust open laten van deze ruimte vergt een omslag in denken en leidt ook wel tot spanningen met vigerende afspraken. Of zoals Saint-Exupéry formuleert: "As for the future, your task is not to foresee it, but to enable it". Nieuwe werkwijzen om met deze spanning om te gaan moeten gaandeweg nog uitkristalliseren en zijn voornamelijk toe te passen in gebieden met een forse ruimtelijke wateropgave;

- Werk met pioniers!

Zet, bij het bedenken wie aan tafel komt, de mens centraal en niet organisaties of afdelingen. Het zoeken naar en vinden van meer water in een ruimtelijke arena staat of valt met de inzet en vaardigheden van personen. Sluit als planvormer en bestuurder aan bij pioniers en zorg dat een groep toekomstgerichte en oplossingsgerichte personen aan de lat staat voor de realisatie van projecten;

- Werk nieuwe financieringsvormen uit!

In gebiedsontwikkelingen worden ervaringen opgedaan met nieuwe financieringsconstructies. Private financiering van (deel)plannen is dikwijls noodzakelijk en vaak ook mogelijk. Dit vergt wel een zorgvuldig proces van formuleren van randvoor-

waarden en fasering. Deze ervaringen zijn zeer relevant voor ruimtelijke wateropgaven zoals in Amstelland en maken dan ook onderdeel uit van de genoemde projecten;

- Professionals ruimte en water: zoek elkaar op!

Alleen met overtuiging én begrip voor andere ruimtelijke opgaven kunnen wateropgaven en streefbeelden een goede plek veroveren in een ruimtelijke arena. De kwaliteit en de uitvoerbaarheid van visies en plannen neemt toe wanneer planologen, stedenbouwkundigen, landschapsarchitecten en financierings- en waterdeskundigen van meet af aan samenwerken. Als waterpartners in Amstelland ervaren we een warme belangstelling van deze disciplines voor de projecten, hetgeen tot een meerwaarde van de plannen en visies leidt en tegelijkertijd het plezier in het werk verhoogt;

- Toon lef!

Samengevat moeten inspirerende initiatieven, gebaseerd op een wenkend perspectief, laten zien dat het kán. Projecten, die kunnen rekenen op steun van de direct betrokkenen en die financieel rond zijn te krijgen, maken kans van slagen. Voor het

bestuur is het de uitdaging om daarbij niet alleen met de snelle inkoppers aan de slag te gaan, maar ook de bestuurlijke moed te hebben om gevoelige kwesties aan te pakken en in een aantal gebieden een ruimtelijke transformatie op gang te brengen. Dit vergt de nodige flexibiliteit en vraagt vooral ook om lef;

- Leer al doende en doe al lerende!

Nieuwe werkvormen zijn nodig om complexe opgaven aan te pakken zonder in de valkuil van stroperige planprocessen te vallen die leiden tot halve oplossingen.

Bovenstaande aanbevelingen kunnen daarbij helpen. In de praktijk van concrete projecten moeten deze werkwijzen verder worden ontwikkeld, met het idee dat vooruitgang alleen een kans krijgt door al doende te leren en al lerende te doen. 🏡

Titia Kalker (Provincie Utrecht)
Rienk Schaafsma (Accanto)